

РОМАН «НЕМАЄ ЧОГО БОЯТИСЯ» ДЖУЛІАНА БАРНСА ЯК ПРИКЛАД СУЧАСНОЇ МЕМУАРНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

І. В. Бабенко

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Джуліан Патрік Барнс – один із найвідоміших сучасних письменників Великої Британії, котрий отримав безліч літературних премій та нагород (премія Сомерсета Моєма, французька Премія Медичі, Шекспірівська премія, Австрійська державна премія з європейської літератури, Букерівська премія). Його творчий доробок налічує близько двадцяти романів, серед яких «Метроленд», «Папуга Флобера», «Історія світу в десяти ½ розділах», «Англія, Англія», «Артур і Джордж», «Відчуття закінчення», «Немає чого боятися» та багато інших.

За свою непередбачуваність, творчу манеру, що не піддається уніфікації, Джуліан Барнс був названий «хамелеоном британської літератури» журналісткою Мірою Стаут. У кожному творі цей письменник-постмодерніст – «інший», він використовує інші нарративні стратегії, що не дає змоги систематизувати його доробок. Для творчості Джуліана Барнса характерною є ідея альтернативного погляду на знайомі події та іронічне ставлення до історії, звернення до традиції колажного постмодерністського письма, експеримент із різними жанровими формами, гіпертекстуальність [2, 189].

На думку відомої австралійської дослідниці Елізабет О'Райлі, проза Джуліана Барнса елегантна, дотепна і грайлива, він використовує постмодерністські стратегії – «ненадійні оповідачі», самосвідомий мовленнєвий стиль, інтертекстуальне змішування різних оповідних форм, які слугують переднім планом процесу творення літератури, проміжною ланкою між досвідом та мовою і суб'єктивністю істини і реальності. Однак, незважаючи на ці грайливі експерименти з мовою, стилем та формою, проза Джуліана Барнса також ґрунтується на психологічному реалізмі, а теми, які він порушує, є глибинними та чутливими: він часто звертається до природи любові, ревності, одержимості та невірності, життя і смерті [7].

Один із останніх романів цього британського письменника-постмодерніста, «Немає чого боятися», є авторським експериментом з мемуарною літературою. Традиційно, мемуари – це суб'єктивне осмислення певних історичних подій чи життєвого шляху конкретно-історичної постаті, здійснене письменником у художній формі із залученням ним справжніх документів свого часу, глибоким співвіднесенням власного духовного досвіду з внутрішнім світом героїв, соціальною та психологічною природою їхніх учинків. Спогадам обов'язково притаманна суб'єктивність. Вони завжди звернені в минуле. Для правильного осмислення подій мемуаристу необхідно мати певну дистанцію у часі. Жанровою особливістю мемуарів є наявність у них двох часових планів: тобто подвійна точка зору письменника на події: так він сприймав їх у реальному бутті, а такими – з урахуванням накопиченого життєвого досвіду, суспільної думки – вони постають у свідомості автора через роки [1, 333]. Оскільки для письменників-постмодерністів історія окремої людини не менш важлива за історію видатної особистості чи світу, Джуліан Барнс переосмислює історію життя своїх батьків та дідуся і бабусі через десятки років після їх смерті, тим самим дистанціюючись у часі від подій минулого. Якщо імена рідних наведені повністю, то імена їх відомих знайомих позначені лише ініціалами, які має розгадати читач.

Оригінально британець вирішує проблему наявності двох часових планів – він не тільки наводить свої дитячі спогади і переосмислює події минулого з точки зору дорослого, а й для порівняння і підкреслення недовіри власній пам'яті постійно надає

альтернативні погляди свого старшого брата-філософа. Кому з них вірити читач має вирішити сам, адже їх спогади кардинально різняться.

Мемуарам притаманна документальність, історична достовірність, хоча не виключається право автора на художній вимисел. Документальним підтвердженням у Джуліана Барнса виступають чисельні фото, які він знаходить, розбираючи речі батьків, записи, щоденники, які вели дідусь і бабуся, описуючи зовсім по-різному кожен день з розбіжностями навіть в описі погоди, і вицвілі, розірвані листи батьків один одному, якими набито вуличний пуф, і які ніхто ніколи більше не прочитає.

Як вже зазначалося, для мемуарів характерний подвійний погляд письменника на події, які він описує: так він сприймав їх насправді, а ось такими ці події постали в його свідомості через роки, в момент творчої праці над мемуарами. Говорячи про минуле, автор мемуарів практично ніколи не може перебувати в межах одного часового виміру [4, 258]. Усі перелічені вище риси ми знаходимо на сторінках роману «Немає чого боятися», наприклад: «...*But our memories of the slaughter in the shed diverge into incompatibility. For me, the machine merely wrung the chicken's neck; for him, it was a junior guillotine.*» [5, 4].

Постмодерністські мемуари емпірично створюють у читача свідоме несприйняття оповіді, що повністю повторює власне неоднозначне ставлення автора до можливості упорядкувати оповіді в житті. Три методи, які сучасні письменники використовують для вирішення цієї проблеми, – це перехід від першої особи до другої або третьої, створення нелінійної структури та використання вигадки у мемуарах [6].

Джуліан Барнс не тільки знайомить читача з історією власної сім'ї, «Немає чого боятися» – це екскурс в історію найсильнішого людського страху – страху перед смертю. С. Шандронов, описуючи роман, зазначає, що текст твору виявився тяжким та холодним, як сирий ґрунт. Автор ніби не пише, а кидає слова на папір, ніби грудки ґрунту на кришку труни. Його не цікавлять всі теорії про «загробне життя», він не шукає втіхи чи прощення, він мислить по-іншому: його цікавить навіть не смерть, а жах, який породжує в нього думку про близькість кінця [3]. Для осмислення поняття «смерть» і способів позбавлення страху перед нею, Джуліан Барнс ділиться не тільки власним досвідом, а й розглядає ця поняття з точки зору релігії, філософії, біології, агностицизму тощо.

Досить провокаційно розпочинається роман «Немає чого боятися». У перших рядках Джуліан Барнс визнає: «*I don't believe in God, but I miss Him*» [5, 1]. Описуючи себе як атеїста, який перетворився на агностика, письменник у віці 62 років намагається всіх переконати, і себе у першу чергу, що немає причин для страху, адже віруючі люди сподіваються на отримання загробного, кращого життя, а агностику, який не вірить в загробне життя, взагалі немає причин боятися смерті, оскільки абсурдно боятися Нічого.

Отже, використовуючи власну творчу манеру, Джуліан Барнс створив постмодерністський варіант мемуарної літератури. Роман «Немає чого боятися» не тільки розкриває таємниці родини Барнсів, а й вирішує питання, чи варто боятися смерті.

Список використаної літератури:

1. Галич О. Мемуари / О. Галич // Теорія літератури : [підручник] / Галич О., Назарець В., Васильєв Є. – К., 2001. – С. 333–334.
2. Плєскач Н. Постмодерністські експерименти Дж. Барнса у романі «Відчуття закінчення» / Наталія Плєскач // Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2017» / XIX Всеукраїнська наукова конференція молодих учених. – Черкаси, 2017. – С. 449–451.

3. Шадронов С. Преуспеть в смерти: Джулиан Барнс «Нечего бояться», «Лимонный стол» [Электронный ресурс] / С. Шадронов. – Режим доступа до статті: <https://users.livejournal.com/-arlekin/3026255.html> (3 березня, 2018).

4. Ясь О. Мемуари / О. Ясь // Енциклопедія історії України: у 10 т. / голова редкол.: В.А. Смолій [та ін.]. – 2009. – 6 т. С. 258–260.

5. Barnes J. Nothing To Be Frightened Of / Julian Barnes. – Vintage Books : London. – 2008 p.

6. Hugh R. The Postmodern Memoir [Electronic recourse] / Ryan Hugh. – Available from: https://www.awpwriter.org/magazine_media/writers_chronicle_view/1887/the_postmodern_memoir (2018, 5 March).

7. O'Reilly E. Critical Perspective [Electronic recourse] / Elizabeth O'Reilly. – Available from: <http://literature.britishcouncil.org/julian-barnes> (2018, 1 March).

Науковий керівник: канд. філол. наук, доцент Ю.В. Шуба

«ЧОРНИЙ ГУМОР» ЯК АМЕРИКАНСЬКИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ ФЕНОМЕН

Ю.В. Бричка

Черкаський національний університет Богдана Хмельницького

50-ті рр. ХХ століття ознаменовані зміною світоглядних принципів у американському суспільстві і вважаються епохою глибокої духовної кризи, що почалася в США після Другої Світової Війни. У цей період в американській літературі США виникає низка творів, які критики називають «чорно-гумористичними».

Перші звернення дослідників до «чорного гумору» з'явилися у 60-х роках ХХ століття, коли у 1964 році у тижневику «New York Time Book Review» американський письменник і літературознавець К. Нікербокер, котрий вважається теоретиком і основоположником американського терміну «чорний гумор», опублікував статтю «Гумор зі смертельною отрутою».

Нікербокер акцентує увагу на тому, що «чорний гумор» має на меті не підбадьорити, а донести до свідомості читачів правду про сучасний стан речей: «Гіркий, збочений, садистський і хворий – дійсні риси, що визначають хворе суспільство, – новий гумор чорний через свій песимізм, відмову від компромісу і смертельне жало. Кількість читачів, що збільшується, виявляє те, що «чорний гумор» не підбадьорює, а несе жовч правди. Немає більше ніяких «хеппі ендів» [4].

Т. Н. Денисова наголошує, що світ втратив будь-який сенс буття, а відтак і людина втратила сенс буття. «Чорний гумор» висміює все: суспільний лад, людські почуття, міщанську мораль, мистецтво. Все безглузде, позбавлене сенсу, перспективи, мети [2, 326]. Багатьом творам «чорних гумористів» властиве зле висміювання шаблонності життєвих інтересів, передбачуваності соціальної поведінки, що розрізняє героїв, роль яких – дати уявлення про сучасну цивілізацію, де постійно нагадує про себе духовний вакуум [1, 162-163].

«Чорні гумористи» прагнули правдиво відтворити картину реальності, і тому можна зіткнутися із сатиричними образами і замальовками життя в тогочасній Америці, але природа «чорного гумору» є дещо незвичайною. Гумор, який превалює у творчості представників літератури «чорного гумору», не можна ототожнювати із загальним терміном «гумор», який має на меті комічність. Для письменників цієї літературної тенденції гумор синонімічний до понять «смерть», «розпад», «знищення».

У кінці 60-х рр. у ході дискусії польськими дослідниками визначені специфічні риси «чорного гумору» [3, 125]:

а) інтелектуалізм та філософічність;